

1. Problemy terminologiczne 2. Gnostycki monizm i dualizm 3. Kosmogonia. Kosmologia 4. Teologia

5. Antropologia

6. Eschatologia

7. Synkretyzm

1. Problemy terminologiczne 2. Gnostycki monizm i dualizm 3. Kosmogonia. Kosmologia 4. Teologia

5. Antropologia

6. Eschatologia

7. Synkretyzm

GNOZA.PL

© Wszystkie prawa zastrzeżone

Białystok 2006

1. Problemy terminologiczne

W literaturze przedmiotu występują dwa pokrewne określenia: gnoza i gnostycyzm. Odkrycie dużej liczby tekstów gnostyckich w Egipcie w 1945 r. wywołało zrozumiałe zainteresowanie tą tematyką. Konieczne stało się wypracowanie pewnych standardów obowiązujących, przede wszystkim, przy publikacji owych tekstów. W 1966 roku we włoskiej Messynie miał miejsce międzynarodowy zjazd badaczy zorganizowany przez International Association for the History of Religions i Società Italiana di storia della religione. Sporo miejsca poświęcono kwestiom terminologii. Do tej pory pojęciami gnoza i

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

gnostycyzm posługiwano się w sposób dowolny, często stosując je zamiennie.

Zgodnie z ustaleniami kongresu¹ pod pojęciem gnostycyzmu rozumiemy pewną

grupę systemów religijnych II w. n.e. Gnoza natomiast (gr. gnosis - „poznanie”),

to „wiedza o boskich tajemnicach zastrzeżona dla wybranych” (knowledge of the

divine mysteries reserved for an elite)². Gnoza jest zatem pojęciem szerszym od

gnostycyzmu. Rozumiana jako specyficzna wiedza religijna może mieć miejsce w

1 W. Myszor, Gnostycyzm- przegląd publikacji, „Studia Theologica Varsoviensia” 9 (1971) nr 1,

s. 367- 369.

2 Powyższy cytat pochodzi z dokumentu końcowego Konferencji zawierającego ustalenia na temat

definicji gnozy i gnostycyzmu. Dokument ów pod tytułem: „Proposal for a terminological and

conceptual agreement with regard to the theme of the Colloquium” znalazł się w zbiorze materiałów

pokonferencyjnych: Le Origini dello Gnosticismo, Coloquio di Massina 13- 18 Aprila 1966, Testi e

discussioni publicati a cura di Ugo Bianchi, Leiden 1967. Korzystałem z reprintu wydanego pod

tym samym tytułem, Leiden 1970, s. XXVI.

różnych systemach religijnych³. Jednym z nich, a więc jedną z historycznych

form gnozy jest właśnie gnostycyzm⁴. Gnostycyzm definiowany jest poprzez opis.

Jego zakres zależy od przyjętych kryteriów. Termin ten utworzony został dopiero

w XVIII w. W okresie starożytnym ojcowie Kościoła mówią o gnozie

„fałszywej”, a więc heretyckiej, przez co rozumieją właśnie to, co my dziś

nazywamy gnostycyzmem.

Na kongresie w Messynie za jego najważniejszą cechę uznano ideę boskiej

iskry w człowieku, która spada ze świata boskiego w niski, ziemski świat materii.

Tkwi w nim nieswiadoma swego pochodzenia i swojej prawdziwej natury.

Dlatego wymaga przebudzenia, tj. wyrwania ze stanu niewiedzy. Dopiero wtedy mo,e wydostac sie ze złego (charakteryzujacego sie cierpieniem) swiata materii, powrócic i zintegrowac sie ostatecznie z boskoscia⁵. Idea ta łączy sie z pojeciem stopniowej degradacji bóstwa, której ostatni element, zwany Sofia lub Ennoia, uwa,any jest za czynnik stwórczy swiata materii. Sofia lub Ennoia tkwi w stworzonym przez siebie swiecie, ale nie jest ani z niego, ani z własnego poło,enia, zadowolona. Chce sie wydostac i powrócic do stanu boskosci. Mamy tu zatem charakterystyczne elementy degradacji i reintegracji oraz uwa,ane za podstawowe dla gnostycyzmu, wystepujace jednocześnie, koncepcje monizmu i dualizmu⁶.

2. Gnostycki monizm i dualizm

Oba te pojecia stanowią centralny punkt gnostycyzmu, są wyrazem jednego, podstawowego mitu obrazujacego powstanie swiata i człowieka. Przez jednych badaczy akcentowany w sposób szczególny jest dualizm, przez innych monizm.

Ró,nice poglądów wystąpiły równie, w czasie wspomnianego kongresu w Messynie. Tacy badacze jak J. Danielou czy U. Bianchi podkreslali idee

³ Mo,emy mówic, np. o gnozie w buddyzmie mahajany. Tu sanskryckie pojecie d3niany odpowiada gr. gnosis. Patrz np.: E. Conze, Buddyzm a gnoza, przeł. J. Sieradzan przy współpracy

T. Sikory, „Nomos” 18/19 (1997), s. 7- 22.

⁴ H. Jonas, Religia gnozy, przeł. M. Klimowicz, Kraków 1994, s.48.

⁵ Le Origini..., s. XXVI

6 Tam, e, s. XXVII.

to, samosci ludzkiej i boskiej natury, uwa, ajac dualizm za rzecz wtórna wzgledem monizmu¹. Natomiast dualizm jako podstawowa zasade wymienia np. H. Jonas². Gnostycki monizm zakłada to, samosc ludzkiej i boskiej natury. Człowiek poza ciałem i pełna emocji psychika składa sie równie, z boskiej czastki zwanej czesto iskra lub po prostu pneuma (gr. pneuma- „duch”). Iskra ta, mimo tego, ,e ukryta głęboko w ciele bedacym jej wiezieniem, stanowi o prawdziwej naturze człowieka. Zasada monizmu stawia znak równosci miedzy tym, co w człowieku najistotniejsze, tzn. duchem, a Bogiem. Tym samym człowiek w swej najgłębszej, boskiej substancji, ró, ni sie bardzo od swiata, w którym sie znalazł. Istnieje bowiem ontologiczne rozwarstwienie na swiat materii (kosmos) i swiat duchowy (boski). Sa to dwa ró, ne, przeciwstawione sobie organizmy. To właśnie rozumiemy pod pojeciem gnostyckiego dualizmu, tak bardzo w tym przypadku sprzecznego z zasada jednosci. Biorac pod uwage te dwa pojecia mo, emy przeanalizowac podstawowe aspekty gnostyckiego mitu⁸ i strescic tym samym najwa, niejsze elementy wiary gnostyckiej. Pamietac przy tym nale, y, ,e nie ma czegos takiego jak jednolity gnostycyzm. Jest to swoisty zbiór, w którym kryje sie cały zespól ró, nych szkół i systemów. Stad czesto biora sie trudnosci w interpretacji tej religii, klopoty w ustaleniu jej istoty. Dlatego właśnie wydaje sie u, ytecznym wykorzystanie pojec dualizmu i monizmu, w tym miejscu bowiem spotykaja sie wa, ne koncepcje gnostycyzmu.

3. Kosmogonia. Kosmologia

Cecha gnostyckiej nauki o stworzeniu swiata jest pozbawienie Boga

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

odpowiedzialności za akt kreacji. Dotykamy tu samego sedna gnostyckiego

dualizmu. Jest to dualizm antykosmiczny. Świat (kosmos) jest złem w samej swej

1 W. Myszor, Gnostycyzm- przegląd..., s.370.

2 H. Jonas, Delimitation of the Gnostic Phenomenon- Typological and Historical, w: „Le

Origini...”, s. 94.

8 Gnostyckie objasnienie świata przebiega na sposób mitologiczny. Jest to jedna z cech tej religii,

odróżnia ją np. od filozofii (Pamiętać musimy przecie, o bliskości niektórych wątków i tematów

gnostycyzmu i neoplatonizmu). Patrz: H. Jonas, Religia..., s. 117- 118.

substancji. Akt stworzenia świata był złem. Przeciwstawiony temu jest nie

ska,ony światem Bóg.

Kreacja przebiegać może na dwa sposoby. W gnostyckich szkołach z

terenu Egiptu i Syrii początek, w bliżej nie określony sposób, ma miejsce w łonie

samego Absolutu. Emanują z boskiej prazasady kolejne, coraz bardziej oddalone

od Boga, byty. Tworzą one, następujące po sobie, sfery kosmiczne, czyli kolejne

nieba. Każdy stwórca zwany w gnostycyzmie Archontem albo Demiurgiem, jest

jednocześnie władca swojego nieba. Najczęściej jest siedem sfer kosmicznych, ale

bywa, że są mnożone i osiągają liczbę 365, jak w systemie Bazylidesa¹². Otaczają

ziemię, miejsce pobytu człowieka, oddzielając ją tym samym od Boga. Ta sfera

kosmosu jest zatem granicą oraz elementem przejściowym- tedy prowadzi drogą

do Boga.

W drugim, irańskim typie gnostycyzmu, początek świata bierze się ze

zderzenia dwóch pierwotnych zasad. Tak na ten temat wypowiada się Mani,

twórca religii opartej na irańskim dualizmie: „Na początku świata były dwie

istoty, Światło i Ciemność”¹³. Do tej pory egzystowały one w oddaleniu, ale wskutek agresji dokonanej przez Ciemność (w manicheizmie Dobro uto, samione jest ze Światłością, Zło z Ciemnością; stąd system ten nazywany bywa religia światłości) zasada dobra traci czastkę siebie. Czastka ta zostaje oderwana i wymieszana ze swoim przeciwieństwem. W wyniku tego powstaje świat, który, co prawda, zawiera nieco dobra, ale jest ono przytłoczone przez zasadę zła. Dlatego zło jest naturą świata¹⁴.

4. Teologia

Gnostycki Bóg przeciwstawiony został światu. Jego natura jest inna niż natura kosmosu. Bóg nie odpowiada za powstanie świata i nie sprawuje nad nim

¹² Gnostyk chrześcijański z II w. Stworzył szkołę gnostycką, głównie w Egipcie. Zwalczają jego doktrynę św. Ireneusz, Klemens Aleksandryjski i św. Hieronim; z ich dzieł czerpiemy głównie informacje na jego temat.

¹³ Fragment arabskiego źródła Fihrist. Cytat za: H. Jonas, Religia..., s. 72.

¹⁴ Na temat manicheizmu oraz postaci Maniego patrz, np.: J. Prokopiuk, Zło i grzech w gnozie manichejskiej, w: Bóg. Szatan. Grzech, red. J. Kurczewski, W. Pawlik, Kraków 1992, s.115-129.

zwierzchnictwa. Świat materii jest dziełem bytów niższych (Archontów). W kosmosie to one dzierżą władzę. Bóg gnostyków jest pozaswiatowy, jest oddzielony i ukryty. Choć jednocześnie Bóg ten jest w jedności z najgłębszą częścią człowieka. W tym miejscu ponownie widzimy charakterystyczny dla gnostycyzmu splot dualizmu i monizmu.

5. Antropologia

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

Człowiek, według gnostyków, składa się z trzech elementów: ciała, duszy i ducha, samianej z psychika oraz ducha, owej boskiej pneumy (gr. pneuma, „duch”)¹⁷. Duch otoczony jest przez psychikę i ciało. Tkwi w nich jak w więzieniu. Tak, jak sfery planetarne otaczają ziemię, tak te, ciało i dusza stanowią szatę¹⁸ ducha. Duch to boska cząstka w człowieku. Została ona w skomplikowanym procesie gnostyckiej kosmo- i antropogonii wrzucona w ciało. Istnieją przynajmniej dwie możliwości opisanego drogi, która iskra boża trafiła do materii. Pierwsza zakłada, że to sam Absolut umieszcza cząstkę siebie w człowieku „z miłości” lub po to aby, uciekając się do podstępstwa, osłabić (pokonać, zbawić?) zło świata. Tak proces ten przedstawia św. Ireneusz:

„Kiedy człowiek został już uczyniony, ale ten ludzki twór nie zdołał się wyprostować, bo aniołowie byli nieudolni, lecz jak robak pełzał po ziemi, wówczas ta wyższa potęga, na podobieństwo której został uczyniony, litując się zeszła z góry iskierek życia, która wyprostowała człowieka, dała mu członki i życie”¹⁹.

¹⁷ W niektórych przekazach istnieje uproszczona wersja, gdzie element psychiczny i cielesny złączony jest w jeden i przeciwstawiony boskiemu. Mówimy wtedy o dualizmie duszy i ciała.

Patrz np.: K. Matys, dz. cyt., s. 58- 59. Tam także na temat problemów w rozumieniu gnostyckiej antropologii.

¹⁸ Wyrażenia szata, ubranie stanowią typowe określenia ciała. Podobnie wyrażenia typu: wrzucenie, pograżenie, upadek, uwięzienie dają wyraz jednoznacznie negatywnemu rozumieniu

procesu, w wyniku którego pneuma znalazła się w ciele. Terminy typu odretwienie, sen, upojenie

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

obrazują właściwy gnostycyzmowi sposób rozumienia ludzkiej kondycji w świecie. Patrz: H. Jonas, Religia..., s. 87.

19 Ireneusz z Lyonu, Adversus haerases I, 24, 11, przeł. A. Bober, w: A. Bober, Antologia patrystyczna, Kraków 1965, s. 32.

W drugim wariancie dochodzi do tego wskutek porażki zasady dobra. zilustrujmy to cytatem z Tertuliana:

„Apelles głosi, że to jakiś ognisty anioł, którego tak Izraelici jak i my sami uważamy za Boga, wywabił przy pomocy ziemskich pokus dusze z siedzib niebiańskich, a następnie pozamykał i umieścił w grzesznych ciałach”²⁰.

Pneuma tkwi w ciele w uspieniu zdominowana przez materialne i psychiczne (emocjonalne) aspekty. Do momentu przebudzenia, jakie następuje w wyniku gnośis, człowiek nie jest świadomy swojej prawdziwej natury. Po uzyskaniu wiedzy gnostyk odrzuca zło, tj. materię i emocje, i skupia się na wysiłku powrotu do Boga. Ostatecznym celem jest zintegrowanie boskiej iskry (ducha) z Absolutem.

W gnostyckiej antropologii spotykamy dwa ważne założenia, istotne dla naszych dalszych rozważań. Po pierwsze to, co szczególnie nowatorskie, wręcz rewolucyjne w gnostycyzmie, czyli zrównanie człowieka z Bogiem²². Po drugie, fakt, że duch, który znalazł się w cielesnym zamknięciu nie uległ skażeniu. Dalej jest czysta, boska cząstka, której jakość nie została naruszona. Do obu tych kwestii będziemy jeszcze wracać.

6. Eschatologia

Nauka o zbawieniu jest punktem, w którym łączą się wszystkie wątki

gnostycznej mitologii. Jak stwierdza G. Quispel: „Punktem wyjścia jest człowiek, a punkt cie,kości stanowi zbawienie”²³. Człowiek znalazł się w tym definitywnie złym świecie, błądzi, cierpi, ale wszystko skończy się dobrze, gdy będzie mógł uwolnić się z niego i powrócić do boskości. Gnostyczne postrzeganie świata, ciała i sensu życia powoduje pewne psychologiczne napięcie. Powstaje ono w wyniku doświadczenia własnej kondycji, a znajduje ujście, właśnie w tak rozumianej koncepcji zbawienia.

²⁰ Tertulian, O duszy, przeł. A. Michalski, w: A. Michalski, Antologia literatury patrystycznej, Warszawa 1975, s.237.

²² Patrz: H. Jonas, Religia..., s. 280.

²³ G. Quispel, Gnoza, przeł. B. Kita, Warszawa 1988, s. 75.

Koncepcja ta dotyczy również, samego Boga. Po pierwsze dlatego, że Absolut jest czynnikiem zbawiającym. To jego wysiłek (łaska) daje człowiekowi zbawczą wiedzę, czyli gnozę. Budzi pneumę z uspienia i umożliwia powrót do boskości.

Jest to rola zbawiciela-wysłannika, który zstępuje na ziemię. Na tym etapie element boski występuje jako salvator salvatus - ten, który zbawia²⁴. Po drugie, i tu wrócimy na chwilę do gnostycznej kosmogonii, pneuma uwieczona w ciele nie jest jedynym boskim elementem uwikłanym w kosmiczną historię.

Podobnie rzecz ma się z następującymi kolejno po sobie emanacjami boskiej zasady, które w efekcie coraz większego upadku tworzą sfery kosmosu, ziemię i materię. One tak, muszą zostać zbawione, jeśli ma być ono pełne, tzn. jeśli wszystkie boskie elementy mają na powrót zintegrować się w jedną, boską prazasadę. Poza tym zbawiciel wchodząc w świat, zanurza się w nim, staje się przynajmniej

w pewnym sensie- jego wiezaniem. Stąd, on również, wymaga zbawienia. Występuje wtedy jako salvator salvandus, czyli ten, który przychodzi zbawić samego siebie²⁵.

7. Synkretyzm

Omawiając główne założenia gnostycyzmu należy podkreślić jego synkretyczny charakter. Powstanie gnostycyzmu, aczkolwiek ciągle jest terenem dociekań i analiz, z całą pewnością, związane jest z religijnym klimatem hellenizmu. W wyniku podbojów Aleksandra Wielkiego (zm. 323 p.n.e.) powstała nowa, wielokulturowa jakość. Świat grecki otworzył się na wpływ religii orientalnych. Doszło do łączenia i przetwarzania idei, tradycji, wierzeń i praktyk²⁶. Okres ten charakteryzował się zwiększeniem roli religii, wreszcie „przejściem od kultury

²⁴ Patrz np.: W. Myszor, Na tropach tajemnej wiedzy, w: Quispel, dz. cyt., s. 23.

²⁵ Tamże, s.22. Terminy: salvator salvatus i s. salvandus wprowadzone zostały na początku XX w.

przez niemieckiego historyka religii R. Reitzensteina.

²⁶ Na temat historii świata hellenistycznego: B. Bravo, E. Wipszycka, Historia starożytnych Greków, t. III, Warszawa 1992. Odnosnie specyfiki tego okresu w aspekcie religijnym, np.: M. Eliade, Historia wierzeń i idei religijnych, t. II, , przeł. S. Tokarski, Warszawa 1994, s. 135-139.

świeckiej do religijnej”²⁷, a także dwoma wzajemnymi procesami: wpływami greckimi na religie Wschodu (tu przede wszystkim na judaizm, religie perskie i wierzenia egipskie) oraz zjawiskiem przeciwnym, tzn. przenikaniem idei i bóstw orientalnych w obszar kultury greckiej. W wyniku takich zmian w obrębie ówczesnego, kosmopolitycznego świata, powstawały zupełnie nowe zjawiska²⁸. Jednym z nich jest gnostycyzm.

W gnostyckiej doktrynie występują watki, odniesienia, idee i postacie z różnych religii. Wydaje się, że gnostycy dość swobodnie korzystali z treści innych systemów religijnych, po to aby w zupełnie dowolny sposób dopasować je do własnej doktryny. Do charakterystycznych cech należą również, i to, że wszelakie zapożyczenia przybierają tu nowy kształt. To, że z importowanych idei utworzono zupełnie nową wartość³.

Najwięcej gnostyckich tekstów zostało znalezionych na terenie Egiptu. W sposób naturalny kieruje to naszą uwagę na możliwość egipskiego pochodzenia gnostycyzmu. Tym bardziej, że, jak stwierdza G. Quispel: „Egipt dla niektórych to fascynująca nazwa i chciałoby się wiedzieć, co z religii egipskiej przetrwało w gnostycyzmie”⁴. Ale w tym względzie badacze są bardzo powściągliwi. Choć da się wskazać pewne ślady egipskich elementów w odnalezionych tekstach, to z całą pewnością nie są one najważniejsze w gnostycyzmie⁵.

²⁷ H. Jonas, dz. cyt., s.27. Autor uznaje spotkanie kultury greckiej i Wschodu za moment decydujący dla powstania gnostycyzmu. Stąd też, prace poświęcona tej religii rozpoczyna od prezentacji hellenizmu. Patrz: Tamże, s. 21- 44.

²⁸ Najlepiej widocznym efektem synkretyzmu doby hellenickiej jest zjawisko powstawania nowych

bóstw- hybryd poprzez przenikanie się i łączenie bogów i bóstw różnych kultur. Klasycznym tego przykładem jest Serapis, bóstwo powstałe w Egipcie w okresie pierwszych władców z dynastii Ptolomeuszy (rządzili Egipcem w latach 323- 30 p. n.e.) przez połączenie atrybutów egipskich bogów: Ozyrysa i Apisa z greckimi: Zeusem, Dionizosem i Asklepiosem. Tak stworzony w Egipcie Serapis zyskał dużą popularność w środowiskach greckich, również, poza granicami

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys
poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

Egiptu. Patrz, np.: B. Bravo, E. Wipszycka, dz. cyt., s. 503- 504; J. Cerny, Religia starożytnych Egipcjan, przeł. E. Dąbrowska- Smektała, Warszawa 1974, s. 126- 128.

3 Patrz: H. Jonas, dz. cyt., s. 49-50.

4 G. Quispel, dz. cyt., s. 67.

5 C. J. Bleeker, The Egyptian Background of Gnosticism, w: Le Origini..., s. 229- 237.

W okresie hellenizmu duże zmiany nastąpiły w judaizmie i religiach

perskich. I, jak się wydaje, tu właśnie można szukać początków gnostycyzmu⁶.

Na podłożu zmian politycznych, miały miejsce procesy w efekcie których

pojawiła się zupełnie nowa w starożytności jakość „teologicznej abstrakcji”⁷.

Pozbawione politycznego (państwowego) oparcia stare religie perskie, ewoluują

dostosowując się do nowych warunków. Owocuje to konkurencyjnymi ideami,

które zyskują uznanie w całym hellenistycznym świecie. W ten sposób swoje miejsce

zyskują, m.in.: rozwinięty system astrologii, oraz dualizm w formie zwartej,

teologicznej doktryny. Oba elementy znajdują się również, w gnostycyzmie.

Zdecydowanie najwięcej uwagi poświęcają badacze koncepcji

judaistycznej. Już, od samego początku nowożytnych studiów nad gnostyckimi

tekstami (przełom XIX i XX w.) zwrócono uwagę na dużą ilość semickich imion i

określeń pojawiających się w tych pismach⁸. Obecnie skłaniają się do zdania, że

gnostycyzm mógł powstać w peryferyjnym, heterodoksyjnym judaizmie⁹ oraz

postulują dalsze, porównawcze badania obu religii¹⁰.

Jedną rzeczą jest tu znamieną. Otóż, u podstaw gnostyckich przekazów leży

radykałna reinterpretacja wątków żydowskich. Gnostycka mitologia

przewartościowuje, odwraca znaczenie podstawowych dla judaizmu założeń.

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

Klasycznym tego przykładem jest postać samego Boga oraz historia wypędzenia

Adama i Ewy z raju. Starotestamentalny Jahwe w ujęciu gnostyków nie jest

najwyższym Bogiem. Jest zaledwie demiurgiem, nieudolnym i zawistnym

6 Na przełomie XIX i XX w., w wyniku odkrycia kilku gnostyckich tekstów, po raz pierwszy

zwrócono uwagę na Wschód jako źródło idei gnostyckich (Do tej pory rozumiano gnostycyzm

jako zhellenizowane, heretyckie chrześcijaństwo). Dwaj ówczesni badacze, W. Anz i W. Bousset

zwrócili uwagę na watki astralne (idea 7 gwiazd) oraz na dualizm, elementy typowe dla religii

perskich, a spełniające równie, ważne funkcje w gnostycyzmie. Patrz, np.: W. Myszor, Na

tropach..., w: G. Quispel, dz. cyt., s. 20- 21.

7 H. Jonas, dz. cyt., s. 33-35.

8 G. Quispel, dz. cyt., s. 65.

9 A. G. Stroumsa, Another Seed: Studies in Gnostic mythology, NBS XXIV, Leiden 1984, s. 9-

10. Pamiętajcie, należy o dużym zróżnicowaniu judaizmu tego okresu. Część była pod wyraźnym

wpływem kultury greckiej i hellenizmu. Patrz, np.: M. Brumlik, Gnostycy. Marzenie o

samozbawieniu człowieka, przeł. S. F Nowicki i I. Nowicka, Gdynia 1999, s. 23- 26.

10 Patrz: recenzja W. Myszora książki: B. A. Pearson, Gnosticism, Judaism and Egyptian

Christianity, Minneapolis 1990, „Śląskie Studia Historyczno- Teologiczne” 30, 1997, s. 361-363.

kreatorem tego mocno niedoskonałego świata. Broniacym duchowemu

człowiekowi dostępu do wiedzy (gnozy) o prawdziwym, wyższym od demiurga,

Bogu. Stąd też, biblijny wa, nie jest dla nich kusicielem, ale przynoszącym

wiedzę, objawicielem, który wyrzywa ich spod władzy Jahwe.

Fakt ów świadczy o tym, że gnostycy znali i chętnie wykorzystywali Stary

Testament; choć radykalnie zmieniając sens przekazu. Może to być argumentem

Gnostycyzm - próba definicji

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

zarówno za, jak i przeciw, tezie umiejscawiającej początki gnostycyzmu w środowisku judaistycznym¹¹. Skłania to zapewne współczesnych badaczy do postrzegania tej religii jako herezji od judaizmu¹².

Osobnego omówienia wymaga problem wzajemnych relacji gnostycyzmu i chrześcijaństwa.

¹¹ Przegląd opinii jakie na ten temat wyrazili uczeni w czasie kongresu w Messynie znajduje się w:

W. Myszor, Przegląd..., s. 382- 383.

¹² A. G. Stroumsa, dz. cyt., s. 14.